

Niels Waldemars reise - sjøens menn, mus og mat i 1898

- OM LÆRING, HISTORIEDIDAKTIKK OG HISTORIESYN I EN MUSEUMSUTSTILLING

Anne Tove Austbø og Ingrid Lise Tjemsland

Elever fra Gausel skole hever ankeret.

Foto: Museum Stavanger - Anne Tove Austbø

Niels Waldemars Larsen med hustru Elfrida og barna Kamma og Holger i 1912
Foto: Museum Stavanger – Stavanger sjøfartsmuseum

I denne artikkelen rettes blikket mot museet som en undervisningsarena med unike muligheter. Skole og museum har lang tradisjon for samarbeid i Norge, og i det siste tiåret har det vært satset sterkt på forskning om læring i museene, og på utvikling av nye formidlingsformer.¹ Flere stortingsmeldinger og utredninger innenfor kultursektoren har formulert store forventinger til hvilket ansvar museene skal ha for utdanning og kunnskapsformidling overfor skoleverket.² Den statlige satsingen på kunst og kultur gjennom Den kulturelle skolesekken har også stimulert kulturinstitusjonene til å tenke nytt om formidlingstilbudene sine. Resultatet er at museenes formidlingstilbud har endret seg vesentlig, med mer fokus på aktivitet, deltakelse, inkludering, faglig fordyping og livslang læring. Også Museum Stavanger har formidling som et av sine viktigste satsningsområder, med målsetning om å utvikle nye undervisningsprogram, tilpasset skolens behov og læreplaner.

Stavanger sjøfartsmuseums utstilling ”Niels Waldemars reise - sjøens menn, mus og mat i 1898” kan også betraktes som et resultat av denne utviklingen. Som Rogalands faginstans for maritim historie tilbyr Stavanger sjøfartsmuseum undervisningsprogram til alle nivå i skoleverket, basert på regionens næringshistorie, maritime kulturarv og kystkultur. Med det siste tiårets forskning og diskusjon om læring i museene som bakteppe, ønsker vi her å presentere et konkret eksempel på hvordan skolelever kan utforske lokalhistorien gjennom varierte aktiviteter og tverrfaglige innfallsvinkler. Videre ønsker vi å diskutere hvilke særskilte bidrag museene kan gi til skolens undervisningsformer.

I kjernen står spørsmålet om museene virkelig kan være betydningsfulle arenaer for elevens læringsprosesser. Selv på et sjøfartsmuseum kan man stille kritiske spørsmål ved enda en gang å behandle temaet seilskutetiden og 1800-tallets handelssjøfart i et påkostet formidlingsprosjekt. Hvilken relevans har en utstilling om en sjømann fra seilskutetiden for barn født på 2000-tallet?

Utgangspunktet for artikkelen er erfaringene fra elevbesøkene i opplevelsesutstillingen ”Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898”, som åpnet på Stavanger sjøfartsmuseum 2. mai 2011.³ Her vil vi begrunne våre valg. Vi vil kort presentere historiesynet, den pedagogiske tilnærmingen, kunnskapssynet og læringsteoriene som ligger til grunn for utstillingen. Hvilke muligheter for formidling av historiske kilder finnes innenfor museets

særskilte rammer? Vi vil også presentere det konkrete undervisningsopp-
legget med nettbasert ressurspakke, og vise hvordan vi arbeider i kontakt
med skoleverket. I bunnen ligger en forståelse av historiefaget som en for-
tolkende, analyserende fagdisiplin som gir rom for å utforske og sammenligne
enkeltmenneskenes historier på tvers av tid og sted.

Historisk bakgrunn og kilder

Den historiske bakgrunnen for utstillingen er Stavangers sentrale rolle i 1800-tallets handelssjøfart. Perioden 1850 - 1880 regnes som en gylden æra i norsk sjøfartshistorie, en storhetstid. Stavanger var på denne tiden en av de største sjøfartsbyene i landet. I malerkunst og litteratur skildres tiden ofte i et romantisk lys som "de hvite seils tid". Men seilene var kanskje ikke så hvite som man kan få inntrykk av i ettertid. Historiske kilder forteller om de enkle forholdene ombord, og om hvilken strevsom tilværelse sjøfolkene i langfart levde i.

Dette prosjektet skal videreføre faglige tema fra sjøfartsmuseets faste utstillinger, men formidlet til hovedmålgruppen som er elever på 4.-7. skoletrinn. Målsetningen er å motivere til læring om Stavangers maritime historie, og om hvordan det var å arbeide på en seilskute i internasjonal fart på 1800-tallet. Gjennom å bruke historiske kilder fra virkelige mennesker ønsker vi å skape autentisitet og relevans for unge besøkende. Vår tanke er at denne undervisningsformen kan formidle enkeltmenneskers liv og arbeid. Deltakelse i aktiviteter levendegjør historien og øker elevenes forståelse av fortiden.

Utstillingens hovedfortelling er basert på dagboken til den danske tømmermannen Niels Waldemar Larsen (født i København 1875), som i årsskiftet 1898-1899 arbeidet seg over Atlanterhavet fra Cape Town til New Orleans på stavangerbarken Rosenberg. 24-åringen var ikke en dreven sjømann, men tok hyre fordi han var blakk og trengte penger. Da hadde han allerede arbeidet flere år i Sør-Afrika. Målet hans var å spare nok penger til å kunne gifte seg med forloveden Elfrida som ventet på ham hjemme i København, og å emigrere til Afrika. Planen skar seg imidlertid, Niels Waldemar klarte ikke å legge seg opp penger, og til slutt søkte han hyre på Rosenberg for å kunne jobbe

Bark Rosenberg på Mississippi i 1898
Foto: Museum Stavanger – Stavanger sjøfartsmuseum

seg hjem til København via USA. Underveis skrev han en dagbok som forteller om opplevelsene de 52 dagene han tilbrakte sammen med mannskapet fra Stavanger. Her er detaljerte skildringer av arbeidsforhold, vaktskifter, matstell, hygiene, forholdet til resten av mannskapet, avhengigheten av naturkreftene og andre sider ved hverdagslivet om bord. Denne beretningen ble grunnlaget for en utstilling utformet som et seilskutemiljø, bygd for å legge til rette for utforskning og aktivitet.

Barken Rosenberg ble bygd i 1875 - året da treskipsbyggingen i Norge var på topp. Ca. 200 store seilfartøy ble bygd her dette året, og ca. 5000 norske seilskuter seilte i verdensomspennende fraktestart. 40 - 45 000 norske sjøfolk var mannskap. Stavangerflåten alene bestod av ca. 600 fartøyer i utenriksfart og sysselsatte cirka 4000 - 5000 mann.⁴ Tremastete barker som Rosenberg var den vanligste fartøystypen i den delen av den norske handelsflåten som seilte på alle verdens hav. Seilskipsflåtens tonnasje var på det høyeste i 1890, deretter begynte nedgangen. Denne historien formidles i sjøfartsmuseets faste utstillinger, men her med en teknisk-økonomisk innfallsvinkel. Hvordan kan vi gjøre denne historien relevant for dagens unge?

Vi tok utgangspunkt i tre historiske dokumenter: Avskriften av dagboken som beskriver reisen, en kopi av et brev som Niels Waldemar skrev til familien like etter at han kom fram til New Orleans, og den originale forhyringskontrakten som i 2009 ble donert til Stavanger sjøfartsmuseum.

Som kilder er dagboken og brevet interessante fordi de gir en personlig beskrivelse av opplevelsene til Niels Waldemar Larsen da han krysset Atlanteren sammen med et stavangermannskap. Han skriver friskt, personlig og humoristisk. Både brevet og dagboken er preget av samme skrivestil – de er beretninger rettet til sin nærmeste familie. Begge er sammenhengende, underholdende og detaljert skrevet. Dagboken er ikke preget av å være en kronologisk oppramsing eller notater for egen hukommelse. Dermed er den takknemlig lesning for en utenforstående som ønsker å få innblikk i tilværelsen om bord i en seilskute i handelssjøfart. Forhyringskontrakten gir konkrete faktaopplysninger om ansettelsesforhold, lønn og hvilke rettigheter og plikter som sjøfolkene i den norske handelsflåten var underlagt på denne tiden.

FÖRHYRINGSKONTRAKT.

Sjökaptenen *N. J. Thorsen*
förande *Barckskuff, Rosenberg*
hemma i *Stavanger*
har påmönstrat sjömannen *N. T. Larsen född i Sverige*
d. 13/3 1845

från _____ på _____

följande vilkor :

(1) Att *Larsen* sk all förrätta tjänst om bord å fartyget säson

Sommerman

med de skyldigheter och rättigheter, som bestannas i norska lagen: om sjöfarten af den ~~24~~

~~Mar. 1860.~~ *20/7-1893*

(2) Att *Larsen* sk all följa fartyget härifrån till *New Orleans*

och vidare i flakthark till Norge

(3) Att *Larsen* sk all stanna å fartyget till dess lasten blifvit lossad

eller barlasten utkastad och fartyget behörigen förtöjdt ;

(4) Att hyran utgår med *Spekial / Kr. 40 / Månad*

i månaden räknadt från den *dag,*

då tjänsten tilltrades ;

(5) Att i förskott å hyran utbetalas *Tre pund (3. 0. 0)*

Sterling.

Hyrekontrakten til Niels Waldemar Larsen

Foto: Museum Stavanger – Stavanger sjøfartsmuseum

Konstruktivisme, historiedidaktikk og historiesyn –den lille fortellingen i den store historien

I diskusjonen om sammenhengen mellom læring og historisk kunnskap er konstruktivismen den rådende tilnærming.⁵ Resultater fra de siste tiårenes læringspsykologiske forskning legger stor vekt på at kunnskap ikke kan overføres direkte fra en som har kunnskap til en som ikke har, som en ferdig pakke. Kunnskap må bygges opp hos den som lærer. Et slikt læringsyn er i konfrontasjon med mye etablert praksis i historiefaget, som gjerne har lagt vekt på innlæring av utsagnsbegreper.⁶ Konsekvensen i nyere historieundervisning har vært at elevene ofte settes til å arbeide med kilder for selv bygge opp sin kunnskap – metaforen eleven som ”detektiv” blir ofte brukt. Målet er å la elevene møte historiefagets metoder for å få mulighet til å forme historiske begreper.

En sentral forståelse av læring er å kunne gjenfinne og bruke kunnskaper. Erik Lund formulerer det slik: ”For å utvikle kompetanse innenfor et fag eller fagområde må eleven a) ha solid faktisk kunnskap, b) forstå fakta og ideer i tilknytning til et begrepsmessig rammeverk, og c) organisere kunnskap slik at den kan lette gjenfinning og anvendelse”.⁷ Sagt på en annen måte, foregår læring best når man tar utgangspunkt i elevenes eksisterende kunnskaper og bygger videre på disse.

Undervisningen i ”Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898” tar utgangspunkt i en historiedidaktisk innfallsvinkel som går ut på å fortelle den lille fortellingen i den store historien. Jan Bjarne Bøe viser i boken ”Å lese fortiden – historiebruk og historiedidaktikk” hvordan forståelsen av tid og sammenheng er viktige faktorer i utviklingen av barn og unges historiebevissthet:

”Historiebevissthet er en oppfatning og forståelse av den tiden som er passert, i ens eget liv og andres. Erfaringer som en selv har gjort i løpet av den tid man har levd, knyttes sammen med det som andre har fortalt, og som vi møter i fortellinger i historiefaget, i samtale med andre mennesker, i massemediene og mange andre steder. Å utvikle historiebevissthet er også å bli stadig mer bevisst sammenhengen mellom fortid, nåtid og framtid”.⁸

I boken ”The Landscape of History” konstaterer John Lewis Gaddis at his-

min Fødselsdag gaar meget
stille af jeg lever ellers godt
her og har et fint Pasiser-
kammer til mig selv for jeg er
ene Pasiser

Saa en hilsen til eder.

Waldemar

New-Orleans den 13/3 99

Kære Forældre og Pøskunde!

I Dag er det altsaa min Fødsels-
dag jeg har lige vant en Hun-
toppe i Byen for at høre om du
skulde have nogle Breve jeg
gik heller ikke forgaves for tydelig
var mine Breve kommet fra
Africa altsaa mine Julebreve det
kunde jo ikke være fortidlig at
modtage dem efter hvad jeg kan
forstaa paa Hennaus Breve-
mangler der et Julekort fra
eder og et Brev fra Edilla
jeg tænkte næsten at jeg skulde
have faaet Præst Paa mine
Breve fra den 13- og 15 fra
forrige Maaned men forgaves

Karen Fabiana Osmo, elev i 5. klasse ved Hundvåg skole, søker jobb på hyrekontoret. Erik Bergsagel er hyrebas.
Foto: Ingrid Lise Tjemsland, Museum Stavanger

torikeren som fagperson per definisjon først og fremst skuer bakover i tid, heller enn framover. I motsetning til andre fag som analyserer fortiden og dagens situasjon for å uttale seg om framtiden, har historiefagets ideal gjerne vært å *ikke* prøve å forutse hva som ligger foran oss, men heller forstå hvor vi allerede har vært. Fortiden er borte, den kan ikke gjenleves, bare re- presenteres. Betrakter vi historien som et landskap kan vi imidlertid stille oss på en fjelltopp, i en posisjon hvor vi får bedre utsyn. Da blir det mulig å skue bakover og utover med ulike blikk, skifte mellom nærsynhet og oversyn. Å forstå historie er å ta inn over seg hva som har hendt før vår tid, og finne sin plass i verden. Da blir det mulig å relatere seg selv til verden, i stedet for verden til seg selv. Dette er med på å utvikle identitet.⁹

Hva kan museene hente ut av dette? I vår sammenheng er målet at våre besøkende skal få mulighet til å ta inn over seg hendelser i fortiden og å sette dem i sammenheng med forhold som har relevans i dag. Både Bøe og Gaddis viser hvordan museene har potensial til å bringe fram historier fra fortiden og levendegjøre dem for dagens unge. Merethe Frøyland viderefører denne tanken ved å vise hvordan museene har særskilte kjennetegn som læringsarenaer, nemlig muligheten å gi publikum anledning til å få mange ulike erfaringer og varierte innganger til kunnskapsstoffet.¹⁰

Organiseringen av undervisningen – det viktige anslaget

Undervisningen starter ved at elevene møter opp og introduseres til Museum Stavangers Info-senter, i nabolokalene til Stavanger sjøfartsmuseum. Utstillingen "Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898" er innredet i bygningens andre etasje, og kan nås via en trapp som nå omtales som "gangveien". Før elevene får komme opp i utstillingen, må alle søke hyre på hyrekontoret som er innredet i første etasje. Elevene stiller opp i kø foran skranken med glassbås. De må snakke gjennom luken hvor det står TAL HER. Hyrebasen – museets formidler – tar seg tid til å intervjuer hver enkelt elev om hvorfor de ønsker å ta arbeid om bord, og hvilke kvalifikasjoner de eventuelt har for slikt arbeid. En slik samtale kan eksempelvis arte seg slik:

Hyrebas: Jasså unge dame, så du søker hyre til sjøs?

Elev: Ja.

Hyrebas: Ja vel, hvilke kvalifikasjoner har du for dette? Har du vært til sjøs før?

Elev: Vel, jeg har tatt ferje mange ganger, har vært med på tur i familiens fritidsbåt og vært på cruiseferie. Dessuten jobbet bestefar som sjømann på båten til Haugesund og Bergen.

Hyrebas: Det høres godt ut. Vi trenger erfarne sjøfolk her. Er du flink til å ta imot beskjeder, adlyde kapteinens ordre og jobbe hele dagen lang?

Elev: Ja, jeg er veldig sterk og flink til å jobbe.

Hyrebas: Kanskje du snakker andre språk enn norsk, kan du for eksempel forskjell på "yes" og "no"?

Elev: Ja. Dessuten snakker jeg polsk og forstår litt dansk.

Hyrebas: Det kan komme godt med i fremmed havner. Klarer du å finne forut og akterut på skipet?

Elev: Ja, jeg tror det.

Hyrebas: Spise all den maten som kokkene setter fram, uten å klage?

Elev: Skal prøve.

Hyrebas: Du er ansatt. Hva heter du? Ja vel Maja - velkommen om bord. Jeg skriver navnet i sjømannsboken din og stempler hyrekontrakten. Denne må du passe godt på. Nå kan du sette deg i gangveien og vente på vinden til vi er klare til å legge fra land".

Allerede nå har vi introdusert elevene for en rekke sjømannsuttrykk og lagt vekt på hva som er viktig informasjon å ha med seg. Dette anslaget skaper forventninger om ønsket atferd og formidleren har markert seg som en autoritativ leder. Hyresituasjonen gir også formidleren en unik oversikt over hvilken elevgruppe som skal være med i det videre. En erfaren formidler vil kjapt lage seg et bilde over hvilke elever det er mulig å spille på lag med (kanskje utnevne noen til kaptein), og hvilke elever som trenger ekstra oppfølging og støtte i arbeidet som snart skal skje. Informasjonen som elevene har oppgitt i intervjuet brukes i neste økt, som er samling foran et stort verdenskart.

Å slå glass og jobbe i vakter

Utstillingen vises i et urehabilert sjøhus som er svært lavt under taket, og som fortsatt har mange "knær" bevart i bygningskonstruksjonen. Det er litt rått og trekkfullt der, og illusjonen om at vi befinner oss under dekk på en seilskute er dermed lett å skape. Arealet på cirka 200 kvadratmeter er inndelt i flere rom og soner, med miljøer for ulike aktiviteter. Rommet er utrustet som et skipsdekk, og har i tillegg et seilmakerverksted fullt utrustet med

Elever fra Lassa skole 7A sitter i gangveien og venter på vinden.

Foto: Marianne Bryn

MATSEDEL

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	Søndag
Kl. ½5	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe	Kaffe
Kl. ½7-7	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød	Frokost med kaffe og smørrebrød
Kl. ½12-12	Middag: Preserveret kjød og pudding	Middag: Klipfisk, fet saus, søt sviskesuppe	Middag: Erter og salt kjøtt	Middag: Melkesuppe og fiskeboller	Middag: Fersk suppe og preserveret kjød	Middag: Preserveret sild og søt suppe	Middag: Brun bønnesuppe og salt flesk
Kl. ½3-3	Kaffe/The	Kaffe/The	Kaffe/The	Kaffe/The	Kaffe/The	Kaffe/The	Kaffe/The
Kl. ½5	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester	Aftensmad av middagsrester

Elever fra Lassa skole 7A i sving med å slå maljer i seilmakerverkstedet

Foto: Marianne Bryn

På motstående side:

Hyrekontrakten som elevene får i sjømannsboken sin.

Foto: Ingrid Lise Tjemsland, Museum Stavanger

verktøy og seilduk. Her er en bysse med kjørler, skap og hyller med servise og skåler som har mat som er limt til tallerkene. Mannskapetets oppholdsrom – ruffen – har benker, bord, skipsovn og veggbygde køyer. På dekket henger sandsekker som skal løftes ved hjelp av blokker og taljer, og det er et eget skipsdekk som skal drives med stry og ordentlig drivjern. Innerst er det innredet en kapteinslugar.

Her er ingen montre eller sårbare museumsgjenstander som skal beskyttes. I byssa henger en oversikt over alle måltider gjennom uken, organisert etter vaktskiftene. Noen steder bidrar store foto til å skape miljøet. I stedet for tekster som forklarer oppgavene, er det i hver enkelt sone malt sentrale verb med sjablong. Disse beskriver nøkkelaktivitetene: Heise, kveile, brase, drive, hale, sove, lindre, styre, malje, osv.

Vel oppe blir elevene introdusert for foto av Niels Waldemar og stavangerbarken Rosenberg. Et stort verdenskart viser en digital projeksjon

Forhyringskontrakt

Sjøkaptein N. J. Thorsen

Førende Partiskipp, Rosenberg

Hjemmehørende i Tvedanger

Sjømann _____

Følgende vilkår utføre tjenester _____

ombord som _____

Med de forpliktelser og lover som er fastsatt

i den Norske Sjøfartsloven.

Arbeide ombord fra Cape Town

Til: New Orleans

Hyren forhåndsutbetales Til fund (7.3.0.0)

spise

av Rosenbergs mange seilaser på verdenshavene i årene 1875-1901. Et familiefoto av Niels Waldemar med kone og barn, og en utskrift av dagboken hans danner grunnlag for samtalen om å arbeide til sjøs for hundre år siden. Eleven som er blitt utsett som kaptein ropes opp og utstyres med kapteinslue og jakke. Dette danner innledningen til resten av undervisningen.

Kort fortalt organiseres aktivitetene slik at elevene introduseres til alle arbeidsoppgavene om bord, tar en tur i ruffen, synger en shanty og instrueres i organiseringen av arbeidsdagen om bord på et skip: Tiden markeres ved å slå glass som skal markere halvtimer, og etter åtte glass er vakt over. Det er vaktskifte tilstrekkelig mange ganger til at alle grupper får prøve alle oppgaver. Måltidene har faste tidspunkt mellom hver vakt. Klassen deles i 4-5 arbeidslag; Dekksgjeng nr. 1 bytter på å gå med ankerspill og kveile trossa. Dekksgjeng nr. 2 bytter på å drive skipsdekket, og å utforske prinsippene for kraftvinning ved å løfte tunge sekker, kun hjulpet av blokker og taljer. Gruppe nr. 3 er kokkegjengen, som braser i byssa, dekker bordet i ruffen og tar ei frivakt hvor de tørner inn i køyene. Gruppe nr. 4 lærer å slå maljer i seilmakerens verksted. Gruppe nr. 5 skurer dekk.

Matematikk i praksis: Elever fra Sunde skole beregner vekt ved hjelp av blokker og taljer.

Foto: Inger Lise Tjemsland, Museum Stavanger

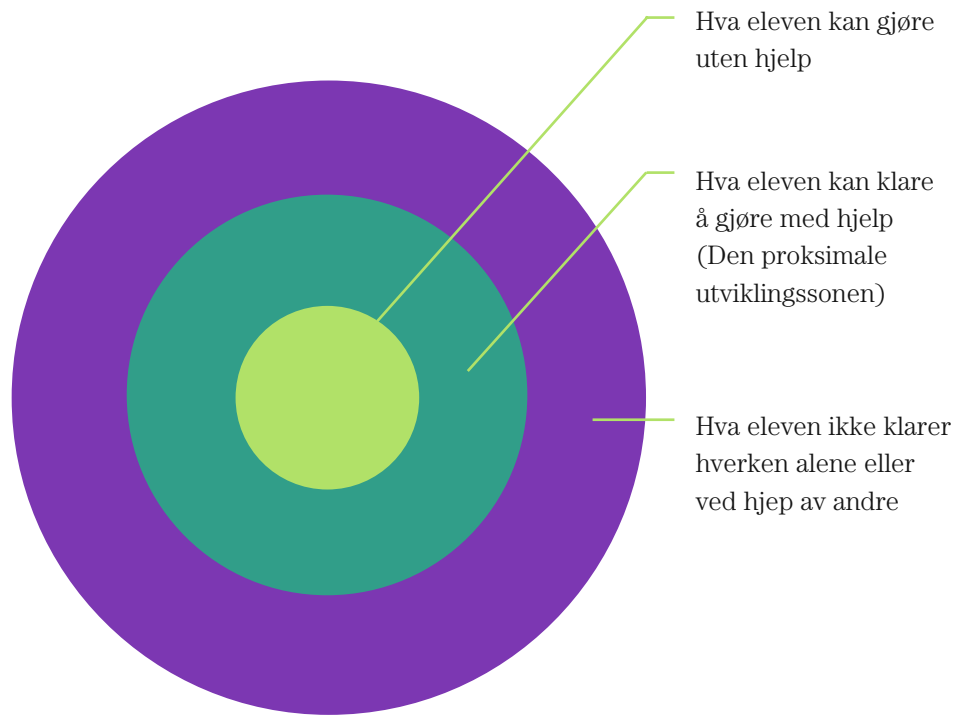
Når vakta er over avslutter alle arbeidet og stiller umiddelbart til samling på dekk. Her gis viktige beskjeder fra kapteinen. Gruppene får informasjon om hvor de skal jobbe på neste vakt. Dette gjentas til alle gruppene har deltatt i alle oppgavene. Det er rom for improvisasjon. Noen ganger går alarmen og vi får en mann-over-bord-manøver. Andre ganger seiler vi inn i Stillebeltet og roer alle aktivitetene ned. Elevene slenger seg på dekket for å vente på vinden, og det blir tid for å fortelle noen sjømannshistorier. Før seilassen er over ryddes alt på plass og kapteinen forsikrer seg om at skuta er "shipshape" til neste mannskap.

Før elevene mønstrer av, kan de krysse av en rekke arbeidsoppgaver som er listet i mannskapsboken. I tillegg har de med seg hjem en seildukslapp med en malje som de selv har slått.

I tilknytning til utstillingen har vi utviklet en ressurspakke som ligger til fri benyttelse på Museum Stavangers nettside www.museumstavanger.no. Her har vi samlet lærerveiledning, bakgrunnsmateriale for utstillingen, tekster og lydfiler til shantyer som elevene kan synge til, og linker til nettsider vi finner relevante. Her er også utdrag av dagboken til Niels Waldemar, fakta om Stavangers sjøfartshistorie i den aktuelle perioden, og en digital fortelling om sjømannsuvenirer. I tillegg har vi utarbeidet elevoppgaver som elevene kan løse på skolen. Ressursene er samlet med tanke på at lærere og elever kan bruke dem som en forberedelse, eller i etterkant av museumsbesøket.

Læringssyn og pedagogisk tilnærming

Det ble tidlig klart i planleggingsprosessen at vi skulle lage en aktivitetsutstilling for elevene. Bestillingen fra Den kulturelle skolesekken var å produsere et tilbud for elever i Stavanger som tematisk kunne passe til regattaen Tall Ships Races, som skulle besøke Stavanger sommeren 2011. En annen aktør var allerede i gang med forestillinger rundt på skolene, nemlig musikkgruppen Shantyantene som lærte bort gamle sjømannssanger. Ved å nærlese de historiske kildene, dagboken, brevene og fotomaterialet, laget vi oss et mulighetskart der læreplanen Kunnskapsløftet og aktuell læringsteori var en del av det store bildet. Innholdsmessig skulle dette handle om nåtid, fortid, mat og musikk, og vi ville formidle det gjennom aktiviteter. Howard Gardners læringsteori om de mange intelligenser, Lev Vygotskys teori om den proksimale utviklingszone, Jerome Bruners scaffolding-prinsipp og

MODELL AV DEN PROKSIMALE UTVIKLINGSSONEN.¹⁴

Den proksimale utviklingssonen. Hentet fra:
<http://www.instructionaldesign.org/theories/social-development.html>

skoleutviklingsprogrammet RESPEKT dannet utgangspunkt for systematiseringen av undervisningsopplegget.¹¹

MÅL I KUNNSKAPSLØFTET:

Norsk etter 7. trinn - Språk og kultur: Gi uttrykk for hvordan vi forstår noen kjente ordtak og faste uttrykk som kan forklare opphavet til vanlige ord og uttrykk - snakke om innhold og form i eldre og nyere sanger, regler og dikt.

Historie etter 4. og 7. trinn: Utforske kjelder og bruke dei til å lage etterlikningar av gjenstandar frå fortida - bruke omgrepa fortid, notid og framtid om seg sjølv og familien sin - presentere historiske emne ved hjelp av skrift, teikningar, bilete, film, modellar og digitale verktøy - skape forteljingar om menneske i fortida og snakke om skilnader og likskapar før og no.

Mat og helse etter 4. og 7. trinn - Mat og kultur: Vurdere kva god måltidskikk inneber, gjere sitt til trivsel i samband med måltida - dekkje bord og beskrive korleis måltidsskikkar blir praktiserte i ulike kulturar. **Mat og livsstil:**

Diskutere kva mattryggleik og trygg mat inneber.

Vente på vinden.

Barken Rosenberg har kommet inn i et "stille belte", og mannskapet fra Hundvåg skole tar en ufrivillig pause i arbeidet.

Foto: Ingrid Lise Tjemsland, Museum Stavanger

Musikk etter 4. og 7. trinn - Musisere: Framføre sang (...) i samhandling med andre framføre sanger og viser fra eldre og nyere tid. Lytte: Delta i samtaler om hva som er særegne trekk ved enkelte musikkjangere. Gjøre rede for egne musikkopplevelser, om ulik bruk av musikk og ulike funksjoner musikk kan ha. Gi uttrykk for egne vurderinger om hvordan musikkens bruk og funksjon har endret seg gjennom tidene.¹²

LÆRINGSSYNET:

"Læring skjer ved at det nye forstås utfra det kjente - de begreper en har; avgjør hva en kan gripe og fatte. Kunnskaper, ferdigheter og holdninger utvikles i et samspill mellom gamle forestillinger og nye inntrykk".¹³

Vi har støttet oss på den russiske sosialkonstruktivist, psykologen Lev Vygotskys teori om at læring skjer i den proksimale utviklingssonen i interaksjon mellom individ og kultur.

Den proksimale utviklingssonen er det som ligger i området mellom det en elev kan klare alene og det som han ikke kan klare uten hjelp fra andre. I dette området befinner de *kompetente andre* seg, en person som kan mer enn barnet, en form for medierende hjelper.

Vygotsky skrev:

"What the child can do in cooperation today he can do alone tomorrow".¹⁵ Han sa også at: "Instruction is good only when it proceeds ahead of development. It then awakens and rouses to life those functions which are in a state of maturing, which lie in the zone of proximal development. It is in this way that instruction plays an extremely important role in development."¹⁶

Det sosiale samspillet er sentralt, og læring skjer i gapet mellom det eleven behersker og det hun kan klare med hjelp fra en kompetent annen. Samarbeidet og kunnskapsoverføringen skjer i samtaler mellom de to, der den kompetente andre overfører kunnskap, erfaring og kompetanse til eleven. Den proksimale utviklingssonen inneholder det eleven kan mestre ved hjelp fra andre. Det som ligger utenfor denne sonen, er det eleven ikke kan mestre, hverken alene eller sammen med andre.

I "Niels Waldemars reise" har dette betydning at elevens deltakelse i aktiviteter som er så vidt over deres kompetansenivå, kan mestres med assistanse fra mer kompetente personer. Det å drive dekk og være seilmaker er yrker med marginal utbredelse, og som få elever i dag har erfaring med. Museets formidler demonstrerer hvordan arbeidet skal utføres og knytter samtidig relevante ord og begreper til handlingen. Deretter skal eleven prøve selv, under oppsyn av en kompetent voksen, jfr. Jerome Bruners begrep scaffold-

Eksempel på organisering av undervisningen: Driving av dekk

LÆRERSTYRT	STILLASBYGGING/SCAFFOLDING JMFR. JEROME BRUNER	ELEVSTYRT
Formidler (den kompetente andre) lanserer ukjente begreper på Hyrekontoret, - Vi trenger en tømmermann til å drive og nate dekket for skuta er lekk.	Formidler gjør arbeidet sammen med eleven. Eleven imiterer og driver dekket mens den kompetente andre er til stede for å støtte Mediert samtale	Eleven etablerer en indre samtale og oppnår selvstendig mestring av arbeidsoppgaven og har nådd sin nærmeste utviklingszone Indre Samtale (inner speech)
Formidler modellerer driving og nating av skips- dekk foran hele elevgruppen mens han bruker ordene som Drive, nate, hamp		
Formidler gjør	Formidler gjør	Elev gjør
Elev følger med	Elev hjelper	Formidler hjelper
		Elev gjør
		Formidler følger med

Bearbeidet fra : <http://www.myread.org/images/scaffolding/scaffolding.pdf>

Eksempel på organisering av undervisningen Modell:
Ingrid Lise Tjemsland

ing, eller stillasbygging.¹⁷ Dette er en videreføring av Lev Vygotskys teorier. Kort forklart innebærer det at barnet har kompetente voksne rundt seg i læringsprosessen, fram til det kan klare seg selv.

Den amerikanske psykologen Howard Gardners læringsteori om de mange inntelligenser (MI) blir brukt av mange pedagoger når gode undervisningsopplegg skal lages.¹⁸ Gardners teori om de multiple intelligenser ble lansert i 1983. Grunntanken er at mennesket lærer på ulike vis. En god undervisning inneholder derfor flere innganger til lærestoffet. Her viser vi en skjematisk oversikt over hvordan vi satte sammen roller og aktiviteter med de mange intelligenser. For oss var det viktig å dekke flest mulig av dem.

Howard Gardners multiple intelligenser satt inn i utstillingen Niels Waldemars reise

SPRÅKLIG/ VERBAL INTELLIGENS	LOGISK/ MATEMATISK	VISUELL/ SPATIAL	MUSIKALSK	KROPPSLIG/ KINESTETISK	SOSIAL	SELVINNSIKT
Liker å lytte/ lese/ skrive	Liker abstrakt tenkning	Tenker i bilder	Er følsomme overfor tonehøyde rytme klangfarge	Har meget god kroppskontroll og gode reflekser	Er gode forhandlere	Har stor selvinnsikt og velutviklet selvfølelse
Evne til å argumentere	Liker å være nøyaktig og ha orden	Lager seg mentale forestillinger	Emosjonelt uttrykk i musikken og musikkens oppbygning	Kontroll over ting	Forstår andres situasjon	Følsomme overfor egne verdier
Er systematiske ordsmennesker	Liker å regne og bruke logiske strukturer	Bruker et billedlig språk husker i bilder		Lærer best ved å røre på seg	Har lett for å omgås andre	Meget bevisste på egne følelser
Staver uten vansker	Foretreker å ta lineære notater	Har god fargesans		Husker best det som gjøres	Forstår andres intensjoner	Selvmotiverte klar over egne sterke og svake sider
God hukommelse for detaljer	Liker problemløsning	Leser kart og diagrammer uten problemer		Liker fysisk sport	Liker å være sammen med andre	
				Er dyktige på håndverk, liker å bruke hendene	Har mange venner kommuniserer godt	Ønsker å skille seg ut fra mengden
				Fingrer med ting mens de lytter	Liker samarbeide og arbeide i grupper	
				Liker å ta på ting		
ROLLE: Kokken	ROLLER: Kapteinen Kokken	ROLLE Kokken	ROLLER: Forsanger Shanty	ROLLER: Seilmaker Tømmermannen Førstereisguttene	ROLLER: Kapteinen Styrmann Førstereisguttene	
AKTIVITET:	AKTIVITET:	AKTIVITET:	AKTIVITET:	AKTIVITET:	AKTIVITET:	AKTIVITET:
Skrive brev hjem	Kart- regne ut dager i sjøen	Velkomst	Heise anker	Heise anker og sekker	Slår glass, samler alle på dekk	Skrive brev hjem
Lære maritime uttrykk	Beregne ballast	Samling foran verdenskart	Shantysang	Holde orden på verktøy	Melde fra om mannskapets arbeid på dekk	Skrive dagbok
Lese og tolke meny i byssa	Navigere	Vente på vinden		Drive dekket	Motivere mannskapet til å jobbe	Reflektere over det å lengte hjem
	Vente på vinden			Malje seil		
	Forstå meny			Skrubbe dørken		

Howard Gardners multiple intelligenser satt inn i utstillingen "Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898". Modell: Ingrid Lise Tjemsland

Skoleutviklingsprogrammet Respekt

Flere skoler i Rogaland deltar i skoleutviklingsprogrammet Respekt (tidligere Connect), utviklet ved Senter for atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger. Respekt skal hjelpe skoler til å utvikle og realisere sitt potensial for godt lærings- og sosialt miljø.

Undervisningsopplegget til "Niels Waldemars reise" er et ressurskrevende, stasjonsbasert undervisningsopplegg som er avhengig av flere formidlere og av tett kontakt mellom lærere og formidlere underveis i besøket. I planleggingen av utstillingen ble det derfor tidlig klart for oss at vi måtte finne strukturer for samarbeid som var kjente for eleven. Dette var også nødvendig for å illudere regimet/hierarkiet om bord i en seilskute.

I møtet med museet er det en trygghet for lærerne at formidlerne kjenner til de strukturer skolene arbeider etter. Prosjektevalueringen av Connect i Oslo skolen i 2005 (Oslo rapporten) framholder at gjensidig tillit i relasjonen mellom elever og lærere oppnås gjennom en sosial og faglig interessert voksen, som er opptatt av elevens personlige vekst og utvikling.¹⁹ De voksne setter klare grenser for uønsket atferd. En slik kombinasjon av støtte og kontroll virker forebyggende på problematferd. Det dreier seg altså om å vise respekt og omsorg i undervisningen, samtidig som en fører tilsyn med hva eleven foretar seg. Det er lettere å akseptere korrigerende fra læreren når eleven vet at læreren bryr seg om han. En tydelig struktur bidrar også til at lærings-situasjonen blir mer forutsigbar og forventningene til ønsket atferd blir klarere.

Under besøket i "Niels Waldemars reise" viser dette seg konkret ved at alle elevene blir hilst velkommen i døren. De voksne presenterer seg. Formidler hilser på lærerne og eleven ser at de voksne etablerer kontakt. Som vi viste i intervjuet av Maja foran, kommuniserer formidlerne forventninger til eleven når de søker hyre i hyrekontoret. Her legges det viktige anslaget.

Museet som læringsmiljø

Tilbakemeldingene fra lærere og elever etter ett års drift er svært positive. Undervisningstilbudet har gått inn på programmet for Den kulturelle skolesekken for hele neste skoleår. De besøkende fordeler seg i hovedsak på

skolegrupper på 20-30 elever, og små elevgrupper med særlig behov for oppfølging. Vi oppnår god kontakt med elevene som deltar i aktivitetene, de lever seg inn i oppgavene som skipsmannskap, løser oppgaver og engasjerer seg i lek.

Mange faktorer har virket positivt sammen i denne utstillingen. Vi ser at museet har noe unikt å tilby som læringsmiljø. Den helhetlige opplevelsen av autentiske bygninger, historiske kilder og en utstilling som er bygd spesielt

med tanke på målgruppen skoleelever på mellomtrinnet, gir resultater. Ved å spille på mulighetene som utstillingsmediet gir, kan vi tilby attraktive supplement og alternativ til klasseromsundervisningen. Samspillet mellom skoleverk og fagstab gir et solid fundament for å kunne tilpasse undervisningen til gruppenes ulike ønsker og behov. Rollen som erfarne museumsformidlere spiller i denne prosessen er imidlertid helt sentral.

Erfaringene fra utstillingen "Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898" vil også være viktige for den videre utviklingen av Sjøfartsmuseets formidlingsprogram. Museet har startet arbeidet med fornying av eksisterende utstillinger og utvidelse av museumsanlegget i Nedre Strandgate. Målet er å tilby flere nye og engasjerende utstillinger i de kommende årene.

Elever fra Gausel skole i "Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898"

Foto: Museum Stavanger – Ingrid Lise Tjemsland

Motstående side:

Elever fra Gausel skole dekker på i ruffen i "Niels Waldemars reise – sjøens menn, mus og mat i 1898"

Foto: Museum Stavanger – Ingrid Lise Tjemsland

Litteratur

- Bruener, Jerome. "Toward a Theory of Instruction". Harvard Press 1966.
- Bøe, Jan Bjarne. "Å lese fortiden – historiebruk og historiedidaktikk". Høgskoleforlaget 2006.
- Frøyland, Merethe. "Mange erfaringer i mange rom". Abstrakt forlag 2010.
- Gardner, Howard. "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences". N.Y.: Basic Books 1983.
- Gaddis, John Lewis. "The Landscape of History. How Historians Map the Past". Oxford University Press 2002.
- Hamre, Harald. "Skipsfarten i Stavanger i 1970-åra. En næringsøkonomisk undersøkelse". Stavanger Museums skrifter 11, Stavanger 1985.
- Lund, Erik. "Historiedidaktikk for klasserommet". Universitetsforlaget 2004.
- Strandkleiv, Odd Ivar og Lindbäck, Sven Oscar. Elevsiden.no 2004.
- Vygotsky, Lev. "Mind in society". Cambridge: Harvard University Press 1978.
- Vaaland, G. m.flere: "Connect Oslo - Oslo rapporten" Senter for adferdsforskning, Universitetet i Stavanger - <http://saf.uis.no/getfile.php/SAF/Til%20nedlast/ConnectOSLO-rapporten%202005%20.pdf>

Noter

- [1] Se oversikt over fagfeltet i M. Frøyland 2010, s. 70 ff.
- [2] St.meld. nr.48 [2002-2003], Kulturpolitikk fram mot 2014; St.meld.nr. 49, [2008-2009], Framtidas museum)
- [3] Prosjektgruppen bestod av Ole Gunnar Rasmussen, John Olav Byberg, Gry Bang-Andersen, Brad Lowry, Ingrid Lise Tjemsland og Anne Tove Austbø. I tillegg bidro en rekke av Museum Stavangers ansatte til ferdigstillingen av utstillingen.
- [4] Hamre 1985, side 103 ff.
- [5] Frøyland 2010, side 20-23.
- [6] Lund 2004, side 30
- [7] Op cit, side 23
- [8] Bøe, 2006, side 66
- [9] Gaddis 2002, side 2
- [10] Frøyland, side 72.
- [11] [http://saf.uis.no/getfile.php/SAF/Bilder/Respektheft%20Respekt-programmet%20Erling%20og%20Grete%20endelig%20oversjon\(1\).pdf](http://saf.uis.no/getfile.php/SAF/Bilder/Respektheft%20Respekt-programmet%20Erling%20og%20Grete%20endelig%20oversjon(1).pdf)
- [12] Læreplanen Kunnskapsløftet. Utdanningsdirektoratet
- [13] L-97: generell del, side 29. Utdanningsdirektoratet
- [14] Den proksimale utviklingssonen, The zone of Proximal Development (ZPD) i <http://www.instructionaldesign.org/theories/social-development.html>
- [15] Vygotsky 1978
- [16] Vygotsky op. cit
- [17] Bruner 1966
- [18] Jevnfør M. Frøyland 2010.
- [19] Vaaland, G. m. flere: Connect Oslo - Oslo rapporten, senter for adferdsforskning, Universitetet i Stavanger 2005

SUMMARY:

NIELS WALDEMARS VOYAGE – MEN, MICE AND MAGGOTS AT SEA IN 1898.

Learning, didactics of history and a view of history in a museum exhibition.

The article describes experiences from the exhibition "Niels Waldemars voyage -men, mice and maggots at sea in 1898" at Stavanger Maritime Museum. Based on recent research and the discussions over the last decade of museums as forums for learning, we present a concrete example of how pupils can research local history through a mix of activities, and interdisciplinary approaches.

The historical background is the participation of Stavanger's merchant fleet in worldwide shipping at the end of the 19th century. The actual impetus for the exhibition was the diary and other historical documents from the collections of the Maritime Museum, which are connected to the Atlantic crossing of the Danish carpenter Niels Waldemar Larsen on board the Stavanger barque Rosenberg in 1897-1898.

The main target group was pupils from grades 4-7. The teaching begins with an approach based on storytelling, by telling the smaller story as a part of the larger history. Authenticity and relevance for visitors is created by using historical sources from real people. Our thought is that this form of teaching can present the life and work of individual people. Taking part in activities brings the story to life and enhances the pupils' understanding of the past and of their own place in society.

The teaching programme builds on a constructivist theory of learning based on Lev Vygotsky's model of the proximal development zone, and Howard Gardner's theory of multiple intelligences. We have also built on the teaching situation around the knowledge goals from the national curriculum Kunnskapsløftet, and the school development programme Respekt (formerly Connect). Respekt was designed to help schools develop and realise their potential for a good teaching and social environment. For the teachers in their encounter with the museum, there is a

security in knowing that the presenters are aware of the framework within which the schools work. A clearly-defined structure also contributes to a more predictable learning situation for the pupils. The experiences from this teaching programme have been very positive and will lay the foundations for new exhibitions planned by Stavanger Maritime Museum.